

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCÉSZETTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Zeman Ferenc

**POLITIKAI KÜZDELMEK ÉS KÖZÉLETI MOZGALMAK
HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN A HORTHY-KORSZAKBAN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. habil. Marjanucz László CSc

tanszékvezető egyetemi docens

Szeged

2016

I. A kutatás célja és módszerei

Doktori értekezésemben Hódmezővásárhely Horthy-korszakbeli politikai és társadalmi közéletének alakulását vizsgálom. Szeremlei Sámuel szerint Vásárhely súlya az alföldi mezővárosok hálózatában a török uralom vége óta meghatározó, amelyet a polgárosodás tovább növelt úgy demográfiai (1920-ban a város lakossága 61 ezer fő volt), politikai (a település 1873 óta törvényhatósági jogú város), mint gazdasági (iparosodó agrárium) tekintetben. Dolgozatom célja, hogy a levéltári források és a korabeli sajtó segítségével bemutassam, a politizálás helyi körülményeit, illetve rekonstruáljam a társadalom közéleti magatartásformáit, elsősorban a politikai felhangú civil mozgalmakat. Ezt munkám első részében a nemzetgyűlési, az országgyűlési és a törvényhatósági képviselőválasztások eredményeinek nyomon követésével és összehasonlításával végzem el. Ezt követően a helyi jellegzetességeket összevetem a négy másik kétmandátumos törvényhatósági városban megfigyelhető tendenciákkal. Disszertációm túlmutat a politikatörténet keretein, mivel a második egységben a választásokhoz kapcsolódó legfontosabb közéleti „küzdőtereket” is bemutatom. Itt világítok rá a jelentősebb vásárhelyi civil mozgalmak, társadalmi egyesületek politikai és gazdasági érdekérvényesítő törekvéseire, működésük hátterére, valamint a közéletre ható, azt befolyásoló tevékenységekre is.

Dolgozatomban a következő kérdésekre keresem a választ: 1) Milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a két világháború között megtartott nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választások országos és hódmezővásárhelyi eredményeinek összevetéséből? 2) A 19 év alatt megrendezett hat országos képviselő-választást vizsgálva mennyiben mutatkozik meg az egyes városi szavazóköri élők választók pártpreferenciáinak állandósága? 3) A vizsgált időszakban hogyan alakultak a Hódmezővásárhelyhez hasonlóan kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményei, van-e valamilyen összefüggés közöttük? 4) Hódmezővásárhelyen, hogyan jelent meg, megjelent-e egyáltalán a korszakra jellemző, a közigazgatás részéről megnyilvánuló, ellenzékét sújtó presszió? 5) A hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületeknek volt-e lehetőségük beleszólni a helyi országgyűlési képviselőjelöltek kiválasztásába? 6) A politikai erőfelmérések kimenetelét illetően fennálltak-e ezek társadalmi befolyásolásának feltételei (a különböző érdekcsoportok anyagi és szociális ereje, a közéleti kultúrájukat szabályozó szokásrend)?

A komplex témaválasztás megkövetelte a Hódmezővásárhelyt érintő releváns levéltári források szerteágazó felderítését és felhasználását, melyek módszertani tekintetben

főként hely- és várostörténeti elemzést, egyszersmind az országos trenddel való összevetést igényeltek. Emellett a hódmezővásárhelyi választások történetét lezáró részben a kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményeit hasonlóságok és különbségek szempontjából az összehasonlító módszer segítségével tártam fel. A sajtóforrások nagy száma miatt ugyanakkor fontos volt a forráselemzés és a forráskritika módszertanának alkalmazása is.

Munkám új abból a szempontból, hogy Hódmezővásárhely e korszakáról és témájáról tudományos mélységű összegzés nem készült. Ebből adódik második jellemzője, hogy túlnyomórészt levéltári alapkutatáson nyugszik, ezért a korszakról szóló, előzmény nélküli, primer forrásokból építkezik.

Disszertációmba a házi védelem lezárásakor bizottsági véleménybe foglalt átdolgozási javaslatokat beépítettem. Így az itt elhangzott írásbeli kritikák (Gulyás László, Pihurik Judit, Sipos József), illetve szóbeli hozzászólások átvezetésével mennyiségileg nőtt, tartalmilag változott az értekezés eredeti formájához képest.

II. A témaválasztás indoklása

Témaválasztásomban nagy szerepet játszott, hogy már egyetemi történelem szakdolgozatomat – *A Békés megyei társadalmi, gazdasági és politikai élet Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején a sajtó tükrében* – is a két világháború közötti Horthy-korszak történetének egy kiragadott részletéből írtam. Ekkor fordult érdeklődésem a választások történetének vizsgálata felé. Két évvel később földrajz szakdolgozatomat már tudatosan ebből a témakörből készítettem el. *Az országgyűlési képviselő-választások térbeli aspektusai Magyarországon* című munkámban a huszadik századi országgyűlési választások vizsgálatába a politikai földrajz és a választási földrajz módszereit is bevontam.

Témavezetőm, Marjanucz László irányította a figyelmemet a két világháború közötti hódmezővásárhelyi választások csaknem teljesen feltáratlan történetének feldolgozása felé. Ez a hatalmas kiterjedésű, 761 km²-en elterülő alföldi mezőváros, 60 ezer fő feletti lakosságával a Horthy-korszakban is a dél-alföldi régió egyik jelentős gazdasági és kulturális központja volt. Lakosságának többsége a mezőgazdaságból élt. Területén jelentős nagybirtok nem volt, így a földbirtokok nagy részét parasztgazdák művelték. A dualizmus idején a város parasztpolgárai markáns, függetlenségi párti, ellenzéki vonalat képviseltek. Bár területét a trianoni békediktátum határmódosításai nem érintették, déli

kereskedelmi kapcsolatait elvágták. A város 1919 áprilisától 1920 márciusának elejéig román megszállás alatt volt, amely óriási károkat okozott.

III. Források és historiográfia

A két világháború közötti hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési országgyűlési és törvényhatósági választások történeti áttekintéséhez elsődleges forrásanyagom a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltárában található választói névjegyzékek és a választás előkészítéséért felelős helyi „*központi választmány*” valamint a helyi választások eredményeinek igazolását végző testület, az „*igazoláló választmány*” jegyzőkönyvei és iratanyagai voltak.

A választások kampányidőszakának és utóéletének feldolgozását a korabeli városi napilapok (Magyar Nemzetőr, Vásárhelyi Reggeli Újság, Friss Hírek, Vásárhelyi Újság, Vásárhelyi Hírlap, Vásárhelyi Friss Újság, Népújság) vonatkozó évfolyamainak áttekintése segítette. A választásokról szóló sajtóanyagok – kellő forráskritikával – az egyes politikai szereplők céljainak, és támogatottságának felméréséhez kiváló kiegészítő információkat nyújtanak.

Hódmezővásárhely két világháború közötti történetét még nem dolgozták fel, a várostörténeti monográfia csak 1918-ig követi nyomon a város történiáját. Varsányi Attila a hódmezővásárhelyi főispánság 1873-1950 közötti teljes történetét áttekintő doktori értekezése érintőlegesen tárgyal néhány választástörténettel kapcsolatos momentumot. Bernátsky Ferenc *Az 1920-as nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen* és „*Az első szocialista követ.*” *Az 1922-es nemzetgyűlési választások Hódmezővásárhelyen, levéltári források tükrében* című, a Horthy korszak első két hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési választását bemutató tanulmányai jó kiindulási alapként szolgáltak munkám első két fejezetének megírásához. Antal Tamás *Hódmezővásárhely törvényhatósága 1919-1944* című műve elsősorban jogtörténeti szempontból vizsgálja a város törvényhatóságának történiáját.

A dolgozat elkészítése során természetesen az általános, a Horthy-korszak egészével és az országos választásokkal foglalkozó fellelhető szakirodalom megismerése, és felhasználása is elengedhetetlen volt. Utóbbi években megélénkültek a korszakkal kapcsolatos kutatások, jelentősen megnőtt, mondhatni mára szinte parttalanná vált a releváns szakirodalom mennyisége. A hódmezővásárhelyi választások országos keretbe történő beillesztéséhez legnagyobb segítséget a Földes György és Hubai László által szerkesz-

tett *Parlamentari választások Magyarországon 1920-1998* és Püski Levente *A Horthy-rendszer* című kötete, illetve Boros Zsuzsanna és Szabó Dániel a *Parlamentarizmus Magyarországon (1867-1944)* című műve, valamint Giczi Zsolt a Horthy-rendszer államáról írt összefoglaló tanulmánya nyújtotta. A korszak eseménytörténeti vázához Gergely Jenő és Pritz Pál *A trianoni Magyarország* és Ormos Mária *Magyarország a két világháború korában (1914-1945)* című kötetét vettem alapul, de Ungváry Krisztián *A Horthy-rendszer mérlege* című munkája is hasznos adalékokkal járult hozzá az összkép árnyalásához. A korabeli parlament intézményi működését és annak változásait Püski Levente *A Horthy-korszak parlamentje* és *A magyar felsőház története 1927-1945* című művei alapján követtem nyomon. Bethlen István portréjának megrajzolásához, és a köz-történeti szál kikerekítéséhez Romsics Ignác monográfiája bizonyult nélkülözhetetlenek. Gömbös Gyula miniszterelnökségének feldolgozását Gergely Jenő *Gömbös Gyula. Politikai pályakép* és Vonyó József *Gömbös Gyula* című monográfiái segítették. Darányi Kálmán miniszterelnökségéről Kerepeszki Róbert *A „tépelődő gentleman” Darányi Kálmán (1886-1939)* című munkája szolgált hasznos adalékokkal. Imrédy Béla kormányfői működésének tárgyalásánál Sipos Péter róla írt politikai életrajzából merítettem, Teleki Pál miniszterelnökségének munkám szempontjából lényeges szakaszához pedig az általános kortörténeti munkák mellett Ablonczy Balázs monográfiáját is felhasználtam. Az öt kétmandátumos törvényhatósági város választási eredményeinek összehasonlítását Hubai László választási atlaszának CD-ROM-ján található adatok segítségével végeztem el.

Sajnos az egyesületekre vonatkozó levéltári forrásanyagok nagy része a második világháború idején megsemmisült. A Gazdasági Egyesület és a Baross Szövetség iratai töredékesen, míg a helyi Turul Szövetség dokumentumai egyáltalán nem maradtak fenn. Ezért ezeknél a fejezeteknél – természetesen a fellelhető levéltári iratanyag mellett – további elsődleges forrásként a korabeli hírlapok egymással párhuzamos tudósításaira és cikkeire támaszkodtam.

A hódmezővásárhelyi egyesületekről kevés feldolgozás született. Értekezésem Baross Szövetségről szóló fejezetéhez Margittai Linda a Szeremlei Társaság 2010-es évkönyvében megjelent tanulmányából is merítettem, a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület történetéhez pedig Kruzslicz István Gábor írása szolgált kiindulópontul. Kerepeszki Róbert Turul szövetségről írt műve a vásárhelyi Turullal kapcsolatos történetvezetés kibontását segítette.

A közéletre vonatkozó levéltári forrásanyagok többsége a második világháború idején ugyancsak elveszett. Ezért ezeknél a részeknél elsődleges forrásaim nagyrészt ismét a korabeli napilapok egymással párhuzamos tudósításai és cikkei voltak.

A szélsőjobboldali pártok és mozgalmak vásárhelyi történetének országos történetbe való beágyazásához Paksa Rudolf munkái – *Magyar Nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója; A magyar szélsőjobboldal története; Szálasi Ferenc és a hungarizmus* –, illetve Karsai László *Szálasi Ferenc*, valamint Paksy Zoltán *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932-1939* című kötetei megkerülhetetlenek bizonyultak. A magyar jobboldali radikalizmus megjelenítéséhez Vonyó József *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919-1944* és a Romsics Ignác szerkesztésében megjelent *A magyar jobboldali hagyomány 1900-1948* című tanulmánykötetek jelentettek segítséget. A közélet első világháborús hősi emlékezzettel foglalkozó fejezetéhez Makó Imre a Szeremlei Társaság 1997-es évkönyvében megjelent hősi emlékművekkel foglalkozó tanulmánya bizonyult hasznos olvasmánynak. A város revíziós eseménytörténetének felvázolását Kovács Ferenc két, vásárhelyi országzászlóval foglalkozó könyve segítette, a revízióval foglalkozó fejezet országos történeti adalékai pedig Zeidler Miklós *A revíziós gondolat* című kötetén alapulnak.

IV. Szerkezeti felépítés

Egy rövid társadalomtörténeti felvezetés után, értekezésem első részében Hódmezővásárhely két világháború közötti teljes választástörténeti áttekintését végeztem el. A következő két fejezetben pedig ennek a társadalmi egyesületekkel, illetve a közélettel való összefüggéseit vizsgáltam.

Az 1920 nyarán megtartott első nemzetgyűlési választásnak igazi tétje nem volt. A formálódó politikai közegben valamennyi vásárhelyi jelölt a kiscsiga kormánypart hivatalos jelöltje volt vagy annak programját magáénak vallva indult, illetve valamely más kormánytámogató politikai erőhöz tartozott.

1922-re a helyzet gyökeresen megváltozott. Az ellenzéki erők olyannyira feljöttek, hogy Bethlen István miniszterelnök csak néhány száz szavazattal tudta maga mögé utasítani liberális ellenjelöltjét, a második választókerületben pedig teljesen váratlanul a szociáldemokrata Szeder Ferenc legyőzte egységes párti ellenfelét. Igaz mandátumáról rövidesen lemondott, de az eredmény intő jel volt a helyi kormánypart vezetői számára. A nyár végén megtartott időközi, majd pótválasztás az Egységes Párt minden erőfeszíté-

se ellenére ismét az általa támogatott, bár hivatalosan fel nem vállalt jelöltje vereségével végződött, Lázár Dezső még a pótválasztásig sem jutott el. Végül a már ekkor veterán politikusnak számító Kun Béla, polgári ellenzéki jelölt – kormánypárti támogatással (!) – győzte le az MSZDP új jelöltjét. 1926-ban az új választási törvény értelmében a titkosan választó többmandátumos törvényhatósági jogú városokban az egyéni jelöltek helyett, ezután pártlistákra szavaztak. Bethlen István miniszterelnök ezúttal már nem vállalta a vásárhelyi képviselőjelöltséget. Utódja Mayer János földművelésügyi miniszter azonban szerencsés választásnak bizonyult, a kormánypárt, listavezetőjének kiválasztásánál minden bizonnyal a város társadalmi összetételét is figyelembe vette. Kun Béla mellett ő jutott be a képviselőházba, a szociáldemokraták pedig mandátum nélkül maradtak.

A már 1922-től megfigyelhető tendenciának megfelelően az 1930-as évek vásárhelyi választásain továbbra is a mindenkori kormánypárt, a Kun Béla nevével összeforrt egyszer függetlenségi, másszor kigazda polgári ellenzék és a szociáldemokraták küzdelme vonult végig. Az 1931-es és az 1935-ös választáson igen szoros volt a választási eredmény, néhány száz szavazat döntötte el a mandátumok sorsát. E két választáson mindhárom pártnak sikerült képviselőt küldenie az országgyűlésbe. Az állandóságot Kun Béla egymást követő mandátumai jelentették, melyeket nagymértékben Vásárhely még a dualista korba visszanyúló függetlenségi-ellenzéki hagyományainak köszönhetett.

Az 1931-es országgyűlési választásokat a gazdasági válság idején rendezték. A kormánypárt kisebb országos térvészése Vásárhelyen nem volt érezhető. Az előző parlamenti ciklusbeli tevékenysége nyomán rendkívül népszerű Mayer János által vezetett EP listának sikerült az élen végeznie az ezúttal kigazda színekben induló Kun Béla előtt, az MSZDP pedig ismét mandátum nélkül maradt.

1935-ben az országosan talán a legtöbb visszaélést és a legbrutálisabb választók elleni fellépést – endrődi csendőrsortúz – hozó voksoláson azonban hatalmas meglepetés született. A jelöltjei személyét rosszul kiválasztó Nemzeti Egység Pártja harmadik helyen zárt, és mandátum nélkül maradt. Az első helyet a Takács Ferenc által vezetett szociáldemokrata lista, a másodikat pedig Kun Béla lajstroma szerezte meg.

1939-ben a már több választás óta egymással vetélkedő három politikai erő köréhez csatlakozott – elsősorban a számára kedvező világpolitikai folyamatokat és a valódi reformok elmaradását számon kérő társadalmi elégedetlenséget meglovagolva – a szélsőjobboldali Nemzeti Front. Ez a választás bizonyos értelemben kivétel volt, nem mutatott hasonlóságot az előzőkkel. A háború felé sodródó Európa, a revízió sikerei és a gaz-

dasági helyzet érezhető, bár lassú javulása, az új, cenzusszűkítő választási törvénnyel megerősítve a kormánypárt kettős győzelmét hozta. A hagyományos polgári és szociáldemokrata ellenzék egyre szűkülő lehetőségei miatt nem tudott meggyőző kritikával élni a közigazgatás és a külpolitikai sikerek által is támogatott kormánypárt felé. A fel-törekvő szélsőjobboldal pedig itt nem volt olyan erős, hogy veszélyeztesse a MÉP első-ségét. A kormánypárti politikusok azonban a közhangulat radikalizálódását érzékelve a választások előtt – és a Hódmezővásárhelyen történtek bizonyítják, hogy közben is – komolyan számoltak a szélsőjobboldal előretörésével. Visszaszorításuk érdekében, ahol szükségesnek látták, még a baloldallal való összefogást is vállalták. Ezért keresték meg Vásárhelyen Takács Ferencet a választás napján. Félelmük azonban ezúttal nem igazo-lódott: a város mérvadó közvéleménye 1939-ben a kormánypárt mellé állt.

Az 1920 és 1939 között megrendezett hat hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési, majd országgyűlési választás néhol kisebb visszaélésekkel, de minden alkalommal a rendszer által megalkotott, hatályos törvényeknek megfelelően zajlott, melyek azonban sok eset-ben hátrányosan különböztettek meg egyes társadalmi csoportokat, tehát jogkorlátozók voltak. A törvényhatóság közigazgatási apparátusa a vásárhelyi választások titkosságá-ból kifolyólag elsősorban az ajánlások összegyűjtésénél alkalmazhatott pressziót. A hi-vatalnokok és a kormánytól függő egzisztenciák – például a tanítók és a tanárok – könny-en dorgálásban részesülhettek, akár még állásuk is veszélybe kerülhetett, ha ellenzéki pártnak írtak alá. A szavazás titkosságának betartásához azonban nem férhetett kétség. A választások lebonyolításért felelős városi tisztviselői kar és a választási bizottságokba, valamint a szavazatszedő küldöttségekbe beválasztott vásárhelyi polgárok, néhol apróbb pontatlanságokkal, de legtöbbször megfelelően látták el feladataikat. Egyedül 1935-ben fordultak elő kisebb valószínűsíthető csalások, melyeket a Farkas Béla főispán által fel-biztatott néhány túlbuzgó kormánypárti szavazóköri delegált követett el, de ezzel sem tudták érdemben befolyásolni a teljes ellenzéki sikert hozó választás végeredményét.

Az összefüggések könnyebb nyomon követhetősége miatt a hódmezővásárhelyi tör-vényhatósági választások történetét is kronologikusan, az országgyűlési választások történeti áttekintésébe ágyazva követtem nyomon. Ezeken a választásokon lényegében szintén az országos pártok vettek részt, de olykor nem közvetlenül, hanem helyi szerve-zeteik, alkalmi szövetségeik révén.

Az első világháború után még hosszú évekig kellett várni arra, hogy a megyék és a városok törvényhatósági bizottságai kiegészülhessenek. Az 1926-os és 1927-es időközi választásokon a vonatkozó törvények ellentmondásos értelmezéséből, illetve hatályos-

ságának bizonytalanságából eredő pontatlanságokat az 1929. évi közigazgatási törvény volt hivatott rendezni. Az új szabályozás a kormányoldalnak kedvező módon rendezte át a törvényhatósági bizottságok összetételét. Hódmezővásárhelyen például az évtizedes polgári ellenzéki túlsúlyt sikerült kormánypárti többséggé változtatni. Ennek ellenére az ellenzéknek továbbra is lehetősége volt arra, hogy jelentős pozíciókat foglaljon el a város „parlamentjében”. A korabeli országgyűlési választásokhoz hasonlóan a kormánypárt és a Kun Béla nevével összeforrt polgári ellenzék vetélkedésébe, az 1920-as évek végétől a szociáldemokraták is egyre inkább bekapcsolódtak, sőt 1934-ben a kormánypárt és a polgári ellenzék időszakos szövetségre lépése miatt a legjelentősebb ellenzéki erőként léptek fel a választáson.

A főispán által elnökölt igazoló választmány volt az a városi testület, amely jóváhagyta a törvényhatósági választások végeredményét, és igazolta az elnyert mandátumokat. Ezen a szinten tehát a főispán és a hivatali apparátus pressziója érvényesülhetett. Erre kiváló példa Farkas Béla főispán 1934-es hódmezővásárhelyi törvényhatósági választáson, majd az azt követő időszakban kifejtett, hatalmi visszaélésekkel tarkított tevékenysége. A legaktívabb szociáldemokrata képviselők mindegyikének kisorsolása, a választási eljárás során alkalmazott nyomásgyakorlás, majd az ismét megválasztott szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tagok mandátumai ellen indított vizsgálatok. A szavazás végeredményét vagy az igazoló választmány döntését vitató, adott választókerületben élő választópolgárok azonban fellebbezéssel fordulhattak a közigazgatási bírósághoz, amely általában részrehajlás nélkül, és a törvényesség talaján állva hozta határozatait, igaz ezek olykor csak évek múlva születtek meg.

Az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági jogú város – Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs – két világháború közötti nemzetgyűlési és országgyűlési választási eredményeinek vizsgálata meglepő eredményt hozott: Hódmezővásárhely nem a szintén agrárváros Kecskeméttel, hanem inkább a három ipari centrummal mutatott hasonlóságot.

A közéletben legaktívabb szerepet vállaló három társadalmi egyesület Horthy-korszakbeli tevékenységének vizsgálatával arra kerestem választ vajon a Turul és a Baross Szövetség helyi szervezete, valamint a hódmezővásárhelyi Gazdasági Egyesület próbált-e ráhatással lenni, beleszólni a nemzetgyűlési, az országgyűlési, és a törvényhatósági választásokon felléptetett jelöltek személyének kiválasztásába vagy akár az egész választás menetébe. Az első szervezet esetében ez a szándék nem volt bizonyítható. A Turul tevékenysége az ifjúság szervezésében, a közéleti aktivitásban, ezen belül főként a

revízió propagálásában merült ki. A Baross Szövetséget azonban 1922-ben ott találjuk a kormánypárt jelöltjeit kiválasztó hatszázas bizottságban, 1939-ben pedig a MÉP kampányának egyik első állomása kötődött hozzájuk. Tehát a helyi szervezet, – ha éppen működött – részt vállalt a kormánypárti jelöltek útjának egyengetésében, figyelmét azonban inkább a gazdasági kérdések kötötték le. A Gazdasági Egyesület viszont elnöke személyes politikai ambíciói miatt már az 1920-as évek elejétől bekapcsolódott a hódmezővásárhelyi politikai küzdelmekbe, ahol azonban inkább kudarcok mintsem sikerek érték. Lázár Dezső vezetőként 1930-as évek közepére pénzügyi és erkölcsi tekintetben is mélypontra juttatta a gazdák szerveződését, melyet végül Temesváry Imre csak hosszú évek áldozatos munkájával tudott konszolidálni.

A dolgozatban áttekintem a Hódmezővásárhelyen tevékenykedő szélsőjobboldali szervezetek és pártok tevékenységét is. A szélsőjobboldali politikai alakulatok egészen az 1930-as évek közepéig a vásárhelyi politikai élet marginális szereplői voltak. Aktivitásuk 1937-től nőtt meg, ekkor azonban még csak utcai csetepaték révén vétették észre magukat. Legnagyobb vásárhelyi politikai sikerük az 1939-es országgyűlési választáson a Nemzeti Front által elért harmadik hely volt. A város törvényhatósági bizottságában ugyanakkor nem rendelkeztek frakcióval, mivel az utolsó, 1934-es törvényhatósági választás idején még nem volt jelentősebb támogatottságuk.

A helyi MSZDP az 1920-as évek végétől igen jól szervezett és aktív politikai csoportként vett részt a város politikai életében. A Takács Ferenc által vezetett, törvényhatósági bizottságban helyet foglaló képviselőcsoport a kormánypárti többség konstruktív ellenzékeként működött. Az 1930-as évek első felében a párt hosszú küzdelmet folytatott az ellene jogellenes módszereket is bevető Farkas Béla főispánnal szemben, aki végül a kormánypárt sorozatos választási kudarcai miatt távozásra kényszerült. E nagy győzelem és Takács Ferenc 1935-ös képviselővé választása a helyi MSZDP sikereinek csúcspontját jelentette. Az 1930-as évek végének megváltozott politikai légkörében, bár a párt defenzívába szorult, sikeresen védte városi pozícióit, és az országos politikából visszatérni kényszerülő Takács Ferenc vezetésével erejéhez mérten igyekezett segíteni a rászorulókon.

A következőkben a korszak két meghatározó személyiségének – Horthy Miklósnak és Habsburg József főhercegnek – Hódmezővásárhelyhez fűződő kapcsolatát villantottam fel. Végül néhány, a közvéleményt a Horthy-korszakban leginkább foglalkoztató gondolatkört jártam körül. Ezek egyike a hőskultusz volt, amely Vásárhely társadalmát különösképpen érintette, mivel felnőtt férfi lakosságának többsége – mintegy 15 ezer fő

– részt vett az első világháborúban, 2800 fős háborús embervesztesége pedig jóval meghaladta az országos átlagot, amely a város demográfiai mutatóit is kedvezőtlenül befolyásolta. Részben a hőskultuszból és természetesen a trianoni döntésből gyökerezett a revíziós érzület, amely a társadalom széles rétegeire szintén hatással volt. A Revíziós Liga helyi megmozdulásai nagy tömegeket vonzó, osztársadalmi állásfoglalások, kiállások voltak a trianoni békediktátum igazságtalansága ellen és annak felülvizsgálata mellett.

A korabeli magyar társadalmat feszítő szociális problémák népi írók által megfogalmazott megoldási javaslatai 1935-ös vásárhelyi látogatásuk alkalmával is terítékre kerültek. A „neobarokk társadalom” mozdulatlanságát megváltoztatni szándékozó, szociálpolitikai reformokat kidolgozó és azok bevezetését szorgalmazó értelmiségi csoport az újabb háború felé sodródó világban főként a paraszti társadalom kulturális és gazdasági felemelésében látta a magyarság megmaradásának zálogát. Az írók azért érkeztek Vásárhelyre, hogy tanulmányozzák a helyi parasztság életviszonyait. A háromnapos találkozón főként a város országgyűlési képviselőivel és a közigazgatás helyi vezetőivel folytattak eszmecserét a hatalmas kiterjedésű tanyavilág gazdasági, szociális, kulturális és közigazgatási problémáiról. A figyelemre méltó és előremutató kezdeményezésnek azonban nem lett folytatása.

V. Az értekezés új tudományos eredményei

Doktori értekezésemben tehát bemutattam a Horthy-korszak valamennyi hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választását. A négy országgyűlési választás történetét még eddig senki sem vizsgálta. A törvényhatósági választások és a felsőházi képviselő-választások esetében hasonló a helyzet, disszertációm ezen részei is teljesen új tudományos eredmények. A helyi kormánypárt belső küzdelmeinek feltárására ez ugyancsak igaz.

Dolgozatom bevezetésében az alábbi hat kutatási kérdést fogalmaztam meg:

- 1) Milyen hasonlóságok és különbségek mutathatók ki a két világháború között megtartott nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő-választások országos és hódmezővásárhelyi eredményei között?
- 2) A 19 év alatt megrendezett hat országos képviselő-választást vizsgálva mennyiben mutatkozik meg az egyes városi szavazóköri élők választók pártpreferenciáinak állandósága?

- 3) A vizsgált időszakban hogyan alakultak a Hódmezővásárhelyhez hasonlóan kétmandátumos törvényhatósági városok választási eredményei, van-e valamilyen hasonlóság közöttük?
- 4) Hódmezővásárhelyen, hogyan jelent meg, megjelent-e egyáltalán a korszakra jellemző, a közigazgatás részéről megnyilvánuló, ellenzékét sújtó presszió?
- 5) A hódmezővásárhelyi társadalmi egyesületeknek volt-e lehetőségük beleszólni a helyi országgyűlési képviselőjelöltek kiválasztásába?
- 6) A politikai erőfelmérések kimenetelét illetően fennálltak-e ezek társadalmi befolyásolásának feltételei (a különböző érdekcsoportok anyagi és szociális ereje, a közéleti kultúrájukat szabályozó szokásrend)?

A kutatás lezárultával az alábbi új és újszerű eredményekre jutottam:

Az első kérdéssel kapcsolatban az összehasonlítást jelentősen megnehezíti, hogy míg Vásárhelyen valamennyi választáson titkos szavazás volt addig az ország választókerületeinek döntő részében 1939 kivételével nyílt szavazást tartottak. Ezen megszorítás mellett világosan látszik, hogy a legtöbb esetben (1922, 1926, 1931) a vásárhelyi két mandátumon a kormánypárt és az ellenzék megosztott, kétszer pedig (1920, 1939) mindkét mandátumot a kormánypárt nyerte, egy alkalommal (1935) pedig kettős ellenzéki győzelem született. Véleményem szerint az 1920 és az 1939 évi teljes kormánypárti siker az ország akkori helyzetéből adódik, míg az ellenzéki erők győzelmei Kun Béla esetében a dualizmus idejéből gyökerező vásárhelyi függetlenségi hagyományok erősségét, a szociáldemokratáknál (1922, 1935) pedig egyrészt a Szántó Kovács János-féle agrárszocialista hagyományok továbbélését, másrészt a párt parasztság felé való eredményes nyitását mutatják.

A második kérdés esetében egyértelműen látszik, hogy a város különböző részei eltérő pártpreferenciákkal rendelkeztek. 1922-től egészen 1935-ig jól kirajzolódnak az egyes politikai erőkhez köthető területi centrumok. A külső kerületek, ahol a gazdatársadalom kis- és törpebirtokos egzisztenciáinak többsége élt sokáig az ellenzéki, függetlenségi-kisgazda Kun Béla szavazóbázisát képezték. Ezzel szemben a belvárosban (I., IV. és VII. városi kerületekben), – ahol a magasabban kvalifikált városi értelmiség és a módosabb gazdaréteg lakott – a kormánypárt szavazói voltak többségben. Az északi munkásnegyedek (Tabán, Csúcs, Susán) pedig általában a szociáldemokrata pártra szavaztak. A választásokon akkor születtek meglepetések, ha valamely politikai erőnek – például 1935-ben a szociáldemokratáknak vagy 1939-ben a kormánypártnak – sikerült aktivizálni vagy saját táborába vonzani a külterületeken élő, eredendően függetlenségi

érzelmű kisbirtokosok megfelelő hányadát.

A harmadik kérdés vizsgálatakor úgy gondoltam, hogy a hódmezővásárhelyi választási eredmények a hozzá földrajzilag közel fekvő, hasonló társadalmi szerkezetű és szintén agrárváros Kecskemét eredményeihez fognak közelíteni. Ezzel szemben az öt titkosan választó kétmandátumos törvényhatósági jogú város – Győr, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc és Pécs – eredményeit összevetve a vásárhelyi adatok – az ellenzék és a kormánypárt mandátumainak kiegyensúlyozottságát tekintve – inkább az ipari centrumokkal mutattak hasonlóságot. Véleményem szerint ennek magyarázata abban rejlik, hogy bár a nagy létszámú munkás-lakossággal rendelkező ipari centrumokhoz képest a vásárhelyi munkásság létszáma jóval kevesebb volt, a város függetlenségi hagyományai miatt Vásárhely társadalmának legnagyobb létszámú társadalmi rétege, a többségében kálvinista kis- és törpebirtokosok általában a polgári ellenzékre szavaztak. Kecskemét esetében a dualista korszakban szintén erős függetlenségi hagyományok a Horthy-rendszerben nem folytatódtak, ennek vizsgálata viszont kívül esik munkám keretein.

A negyedik kérdéssel kapcsolatban kijelenthető, hogy hasonlóan az országos tendenciákhoz, az államhatalom helyi képviselői a kormánypárt érdekében kisebb-nagyobb mértékben megpróbálták befolyásolni a választás folyamatát és eredményeit. A választások titkossága miatt erre elsősorban az ajánlási szakaszban volt lehetőségük. Különösen komoly presszió érvényesült a Farkas Béla főispánsága idején megtartott 1935-ös választáson.

Az ötödik kérdéssel kapcsolatban egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a legnagyobb vásárhelyi egyesület (Gazdasági Egyesület) vezetője, Lázár Dezső több alkalommal is megpróbálta befolyásolni a kormánypárti jelöltállítás folyamatát, mely cél érdekében igénybe vette az egyesület erőforrásait is.

A hatodik felvetést vizsgálva megállapítható, hogy az egyes érdekcsoportok megpróbálták saját elképzeléseiket érvényesíteni. Szembetűnő, hogy a kormánypártnál, de az ellenzéki szociáldemokratáknál is a pártközpont által küldött jelöltekkel szemben olykor bizony ellenállás alakult ki. A helyiek arra törekedtek, – s mint az előző bekezdésből kitűnik – egyesek személyesen ambicionálták is, hogy saját, maguk közül való jelöltet állíthassanak. Mindez a vásárhelyi kormánypárton belül az országosan ismert, de helyi gyökerekkel nem rendelkező politikusokat támogató értelmiségi-nagypolgári szárny és a helyi jelöltet favorizáló gazdák platformja között komoly konfliktusokhoz és több alkalommal kis híján pártszakadáshoz vezetett. Ezek a belső ellentétek komolyan befolyásolták a párt választási eredményeit a városban.

Úgy gondolom, hogy a fenti hat megállapítás együtt képezi dolgozatom legfontosabb új eredményeit.

VI. A szerző témában megjelent publikációi

Nemzetgyűlési képviselő-választások Hódmezővásárhelyen 1920 júniusában. Kritische Zeiten 2013/3-4. sz. 91-110.

A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1926-ban. Közép-Európai Közlemények 2013/4. No. 23. sz. 104-115.

Törvényhatósági választások Hódmezővásárhelyen (1926-1929). In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2013-2014. Szerk.: Kovács István–Presztóczki Zoltán. Hódmezővásárhely, 2014. 85-102.

A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1939-ben. Közép-Európai Közlemények 2014/1. No. 24. sz. 38-51.

A hódmezővásárhelyi nemzetgyűlési képviselő-választások 1922 májusában. Kritische Zeiten 2014/1-2. sz. 95-111.

Országgyűlési képviselő-választások Hódmezővásárhelyen 1931-ben a gazdasági világválság idején. In: Tanulmányok a magyar történelemből a kora újkortól a legújabb korig. Közép Európai Monográfiák 13. kötet. Szerk.: Döbör András–Zeman Ferenc. Szeged, 2014, Egyesület Közép-Európa Kutatására. 105-115.

Törvényhatósági választás Hódmezővásárhelyen 1934-ben. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2015. Szerk.: Kovács István–Presztóczki Zoltán. Hódmezővásárhely, 2015. 149-162.

A hódmezővásárhelyi országgyűlési képviselő-választások 1935-ben. Közép-Európai Közlemények 2015/4. No. 31. sz. 154-165.

A szélsőjobboldal és a baloldal Vásárhelyen a két világháború között. In: A Hódmező-

vásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2016. Szerk.: Presztóczki Zoltán. Hódmező-
vásárhely, 2016. 196-206.

A revíziós gondolat Hódmezővásárhelyen. Emlékeztető 2016. 1-2. sz. 29-34.

VII. A szerző témában tartott előadásai

Nemzetgyűlési képviselő-választások Vásárhelyen 1920 júniusában

2013. július 11. Hódmezővásárhely, VI. Történettudományi Találkozó. Vásárhe-
lyi Történelmi Kör.

*Epizódok a két világháború közötti hódmezővásárhelyi képviselőválasztások történeté-
ből: az 1939-es választás*

2013. december 13. Szeged, III. Újragondolt Negyedszázad Tudományos Konfe-
rencia a Horthy-korszakról. Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására.

*Az első világháború közvetett és közvetlen hatásai a választások lebonyolítására Hód-
mezővásárhely példáján keresztül*

2014. március 7. Szeged, VI. Többnemzetiségű államok keletkezése és felbom-
lása Közép-Európában. Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására.

*Választások a gazdasági világválság idején: az 1931-es országgyűlési képviselő-
választás Hódmezővásárhelyen*

2014. április 25. Szeged, I. Magyarország története a kora újkortól a legújabb
korig. Tudományos konferencia doktoranduszoknak és doktorjelölteknek. SZTE-
BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék.

Példátlan ellenzéki siker: az 1935-ös országgyűlési választás Hódmezővásárhelyen

2014. december 12. Szeged, IV. Újragondolt Negyedszázad Tudományos Konfe-
rencia a Horthy-korszakról. Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására.

A hódmezővásárhelyi Turul Szövetség tevékenysége 1925-1944 között

2015. november 13. Szeged, V. Újragondolt Negyedszázad Tudományos Konfe-
rencia a Horthy-korszakról. Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására.

A revízió Vásárhelyen

2016. március 4. Szeged, VIII. Többnemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-Európában. Virtuális Intézet Közép-Európa kutatására.